

Antal Attila

Társadalmi perbeszéd

A rendszerváltás óta eltelt időszak társadalmi-politikai közbeszéde vád- és védőbeszédék sorozata. Az elmúlt időszak bebizonyította ezen társadalmi perbeszéd-struktúra elégtelenségét, ez pedig előrevetíti (a pártrendszer átalakulásával egyetemben) a hazai politikai diskurzus új sikjainak, a pengeváltások új szereplőinek az előtérbe kerülését.

A „perbeszéd” tradíciói

A rendszerváltás utáni Magyarországon jellemző a politikai életre, s általában is a közéletre a „mellébeszélés”: a politikai és közéleti szereplők elbeszélése egymás mellett, senki sem akarja megismerni, interiorizálni a másik problémáját. A kialakulni látszó két-központú pártrendszer, s az ehhez kapcsolódó szatellit pártok erősítették e tendenciákat. Sőt a székértáborokon belüli kommunikáció sem volt mentes a (szándékos) félreértésektől. A pártok és közszereplők nem keresték a legfontosabb kérdések (közös nemzetstratégia, mélyszegénység, határon belüli és határon túli kisebbségek helyzete) megoldását: minden politikai erő úgy vélte, hogy csakis ő értékeli helyesen a problémát, csakis ő képes megoldani azt. Egy kissé leegyszerűsítve a helyzetet, azt mondhatjuk, hogy *a rendszerváltás utáni hazai diskurzus vád- és védőbeszédék véget nem érő sorozata*, ahol a mindenkori kormányok és ellenzékek (továbbá a holdudvart alkotó értelmiség) között késhegyre menő verbális törváltások zajlanak. Ezek polémiák az elmúlt időszakban döntően a két eddigi legnagyobb politikai erő (a Fidesz és az MSZP) között zajlottak, azonban a helyzet megváltozni látszik. A társadalmi perbeszéd struktúrái jelenleg túlnyomóészt nem a bal- és jobboldal között zajlanak, hanem a szocialisták meggyengülésével a törések a differenciált jobboldalra tevődtek át, amibe az MSZP csak az anti-szélsőséges kártyával tud csak olykor beleszólni (a szétesőben lévő SZDSZ pedig a párt újraértelmezésével van elfoglalva – megjegyzem agóniájában az egyik utolsó koporsószög éppen a verbális szélsőjobb-frontvonalon elveszített csata volt).

Régi/új szereplők – új frontok

A gazdasági- és pénzügyi válság begyűrűzésével úgy tűnt, hogy lassan véget ér a „tárgyalás”: s hazánkat „csődeljárás” alá vonják a nemzetközi hitelezők. Nem így történt. Sőt két régi/új szereplőcsoport lépett fel a perben: a nemzetközi szereplők (IMF, Világbank, EU), valamint a szélsőjobboldali csoportok. A két csoportban közös az, hogy az utóbbi időszakban egyre inkább bekapcsolódnak a hazai társadalmi diskurzusban, új irányokat kínálva. Egyik szereplő sem előzmények nélküli a hazai folyamatokban, azonban hangjuk és szerepük megerősödése a válság idejére tehető. A szélsőjobboldali csoportok esetében természetesen közrejátszik a magyar társadalom válságjelenségeinek, illetve a kormányzás elégtelen voltának kulminálása. Az új belépőkkel egyben egy-egy új (ám bizonyos pontokon összekapcsolódó) „perbeszéd-struktúra rendszer” is kialakult.

Hazánk hitelezői az ország, a költségvetés fenntarthatósága (s természetesen saját tőkeérdekeik) nyomán beavatkozást sürgettek a költségvetésbe, a társadalmi-szociális kiadások hálójába. Jelenlegi ellenzékünk pedig fellépett a magyar állampolgárok és a családok ellehetetlenítésével szemben, sőt a megkötött hitelszerződések felülvizsgálatát is szorgalmazta. Ezzel látszólag kialakult egy új verbális front a jelenlegi ellenzék (megjegyzem potenciális kormányerő) és a nemzetközi hitelezők között. A Fidesz azonban gyorsan átrendezte sorait (természetesen a leendő kormányzati szalonképességét megőrzendő), s retorikája finomodott. A Fideszhez kapcsolódó másik struktúra a szélsőséges-radikális erőkhöz való viszony. A pártban hullámozó ezen csoportok megítélése, de azt elmondhatjuk, hogy az EP-választás előtt jelentősen alábecsülték őket, s úgy látszik a „két pofon” mégsem lesz elegendő. Valószínű, hogy a legnagyobb ellenzéki párt jelenleg viszonyulási stratégiákat, forgatókönyveket (mindnek előtt a Jobbiknak a következő országos választásokon való eredményéhez képest) alakít ki a tőle jobbra lévőkhöz való kapcsolatrendszerének újragondolására. Erről még nem sokat tudunk, de a Fidesznek is differenciáltan kell kezelnie ezen csoportokat.

A szélsőjobboldalhoz kapcsolódik két új verbális „perbeszédvonal”: egyrészt magának a szélsőséges (vagy radikális) jelenségnek az ellentmondásos megítélése, másrészt pedig az e mozgalmak által felvetett problémák (van-e cigánybűnözés, a multinacionális vállalatokhoz való viszony) középpontba kerülése.

Mindenek előtt kíséreljük meg az első problémakörnek, vagyis a szélsőséges-radikális fogalomhasználatnak a tisztázását. A *szélsőséges* kifejezés egy exonima, vagyis olyan kifejezés, amelyet a csoporton kívül állók használnak az adott csoport megjelölésére. A szélsőséges alakulatok a fennálló társadalmi berendezkedést újra akarják konstruálni, e mozgalmak távol helyezkednek el a társadalom politikai középrétegeitől, céljaik elérése végett akár fizikai kényszerrel is élnek. A szélsőséges megfogalmazás tehát pejoratív értelemben használatos, még hozzá gyakran a társadalom általi bélyegként (a csoporthoz tartozók ritkán mondják magukról, hogy „én bizony szélsőséges vagyok”). Ezzel szemben a *radikális* kifejezés nem hordoz ilyen mérvű negatív tartalmat, ennél fogva alkalmas arra, hogy a csoportokhoz tartozók önmeghatározásának alapja legyen. A radikális erők (latin radix, gyökér szóból) a társadalom alapjaiban kívánnak gyökeres változásokat elérni, azonban nem kívánják megrengetni a társadalom összetartó erőit, sokkal inkább reformálni akarnak. A hazai szélsőjobboldali (a szélsőbalról itt nem szólok) csoportok dinamikájában mind a két tendencia (mind a szélsőséges, mind a radikális) jelen van, éppen ezért nem szabad ezt a csoportot egy homogén egységnek felfogni. A kategorizálást kissé önkényessé teszi, hogy a szélsőséges kifejezést a publikum alkalmazza, azonban ez nem változtat azon, hogy a hazai szélsőjobb oldalon is lehetnek olyan radikális (tehát nem szélsőséges) erők, amelyek politikailag (ha minimális mértékben is, de) szalonképessé (politikai tárgyalópartnerré) válhatnak. Ehhez azonban az szükséges, hogy a szélsőjobb által nyitott másik frontvonalon (vagyis az általuk felvetett problémák tekintetében) finomodjon az álláspontjuk. Az EP-választás sikereinek reflektorfényében ezen erózió meg is indult a Jobbikban, abban az erőben, amely politikai státuszánál fogva a legalkalmasabb arra, hogy a szélsőjobb konglomerátumából – átalakítva a magyar pártrendszert – betagozódjon az establishmentbe. Ennek tendenciáit már láthatjuk a Jobbik megnyilatkozásiban a cigánybűnözést illetően, továbbá az EP-frakcióalakítási esetleges kompromisszumokban. A kérdés az, hogy ha a Jobbik bezárja a korábban említett frontvonalakat, vagyis radikális párttá, bizonyos

szempontból pedig tárgyalóképes partnerré válik, akkor ez milyen új törések és frontok megnyílását fogja eredményezni a szélsőjobb (szélsőséges) táborában?

Párbeszéd?

A jövőben tehát új „perbeszéd struktúrák” kialakulásával kell számolni, amelyek döntő megjelenési terep a jobboldal lesz – ez pedig a hazai bal-liberális félteke jelenlegi erőtlenségével, a pártrendszer (jelen állapotban kiolvasható) átrendeződésével magyarázható. Középtávon, az ellenzéki építkezés időszakában (ami minden bizonnyal jót is tenne a szocialista pártnak) a baloldal immár párbeszédképes erővé nőheti ki magát. A szélsőjobb megerősödése, a baloldal elolvadása egyaránt jelzik az eddigi „perbeszéd-vonalak” elégtelenségét: a társadalmi közbeszéd nem folyhat olyan polarizált formában, ahogy eddig, nem lehet egymás füle mellett elsuhanó vád- és védőbeszédet mondani, hiszen a tárgyalást vezető bíró (jelen esetben a választópolgárok) előbb vagy utóbb ítéletet mondanak. Elcsépeelt megoldásnak tűnhet – de a magam részéről egyelőre még nem tudok jobbat – a (valódi) társadalmi párbeszéd, amely képes feloldani azokat az igenis valós problémákat, amelyeket a szélsőjobb tényerése felvet. Nem valószínű, hogy a szélsőséges megoldások helyesek volnának, de ez nem változtat azon, hogy a problémafelvetésüknek ne lenne valóságos alapja. Talán ez utóbbi lehet az a minimum, amely mentén a tárgyalótermet felváltva, a társadalmi perbeszéd helyett párbeszéd indulhat meg akár a jobboldalon belül, akár pedig a jobboldal és az új baloldal között.